

Julehilsen og tilstandsrapport fra Musea i Nord-Østerdalen

Av den mer eller mindre faste staben

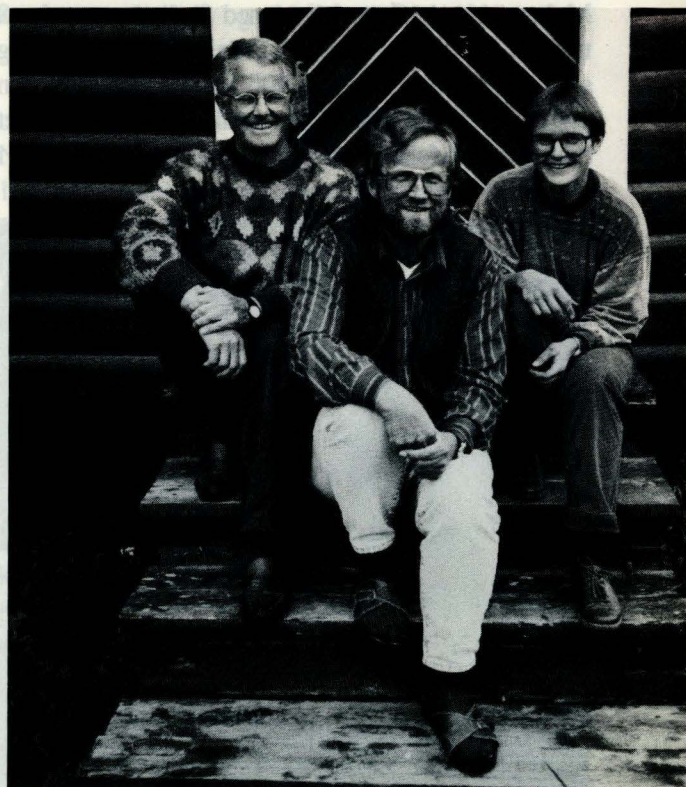
Vedlikehold/tilvekst på musea i Nord-Østerdals-regionen.

Den nyeste tilveksten på Tynset Bygdemuseum er bygningen fra Motrøen. Da huset sto der til sommersesongstart 1991, - så noenlunde ferdig -, var det endelig blitt et tomrom mindre på museet. Bygningen er ei såkalt "kaffekvennstue", en hustype som har hatt, - og har -, stor utbredelse i Nord-Østerdalen, og som det derfor var ønskelig å få vist fram på museet. Når stallbygningen fra Kvikneskogen etter hvert kommer på plass, er firkanttunet på det nærmeste komplett, - og presentabelt som en god representant for den gamle nordøsterdalske garden. (Det kunne kanskje være på tide òg; Tynset bygdemuseum fyller 75 år i 1993, og dette har vært ei viktig målsetting!).

Vi lar bygningen fra Motrøen og stallbygningen fra Kvikneskogen stå som eksempler på det som ofte skjer på de 8 bygdemusea med 27 avdelinger og over 100 hus som hører inn under museumsregionen i Nord-Østerdalen, og som Musea i Nord-Østerdalen/Museumssentret på Ramsmoen har faglig ansvar for.

I januar 1985 kjøpte Tynset Bygdemuseum det gamle våningshuset på Motrøen. Merking og nedtaing begynte - så smått - om høsten i 1987. Og nesten fire år senere står bygningen på plass i Tynset-tunet på museet. Da sommersesongen 1991 startet, var Motrøbygningen faktisk museets stolthet der den sto, nymalt og fin, med blomsterpotter og gar-

diner i vinduet, og gras på taket. Et praktkeksemplar av et museumshus var det blitt, litt manglende finish her og der til tross.

Den relativt faste staben ved Musea i Nord-Østerdalen, f.v.: Amund Spangen, cand. philol. museal løsarbeider på 12. året, Per Hvamstad, mag. art. bestyrer og konservator, fast ansatt sida 1976, Rachel Haarseth, saubonde, fotoarbeider, halv stilling, engasjement sida 1986. Foto: Rune Alander, sivilarbeider.

Det hadde tatt lang tid å få huset på plass i Museumsparken, og det hever ikke nettopp museets renomme at ting drar ut i langdrag, og at kulturminner i form av tømmerhauger o.l. ligger under plast og bølgeblekkplater og venter på en bedre skjebne. Men bemanningssituasjonen gjør at slik er det altfor ofte nødt til å bli!

Først litt om den faktiske museumsbakgrunn: Musea i Nord- Østerdalen, med faglig ansvar for 8 museer i 6 kommuner, 27 avdelinger av smått og stort, og til sammen over 100 hus, er et fellesorgan for alle museer i Nord-Østerdalen. I 1976 ble det opprettet en felles konservatorstilling. Men både i

Nord-Østerdalen og ellers er det lagt planer for videre utvikling av samarbeidet - Museumsregionen blant annet med flere fagstillinger. I alle år sia 1977, om att og om att, har Samrådsmøtet og andre ytret ønske om 1 - én - fast stilling til i kultur- arvens tjeneste, en hel handverkerstilling. Musea har sia 1976 hatt én heltids fast ansatt, bestyrer / konservator, som er etnolog av utdanning. Resten av staben består i dag (29. november 1991) av: en halv fotograf (ved museet sida 1987). Resten er personer som er knytt til museet svært løst, nemlig så lenge det er mulig å skaffe penger til lønn og drift. Dette er: 2 museumsarbeidere på spesielle opp-

Tynsettunet på Tynset Bygdemuseum. I bakgrunnen Motrøbygningen, Lonåsstua, foran: Stallen fra Løkken, Kviknesko- gen, under oppsetting, nå er den nesten ferdig, og blir riktig staselig. Foto: Amund Spangen.

dragsprosjekter, (av disse er det en cand. phil., som har vært lausarbeider ved museet i 10-12 år og en tidligere kultursekretær som har vært ved museet i tilfeldig jobber i 5 år) 2 sivilarbeidere, 6 handverkere, lønnet med spesialmidler fra Miljøverndepartementet, tidligere var 2 av disse på Arbeid for Trygd. Ved alle museer nedlegges det et svært omfattende gratisarbeid av styremedlemmer og andre interesserte, i tillegg til at handverkere blir engasjert i spesielle tilfeller når det finnes midler.

Er lykken bedre enn forstanden, når Motrøbygningen står på plass i Museumsparken, nymalt og vakker, til sesongåpning 1991? Svaret må vel nærmest bli bekreftende. At de som har utført jobben har vist innsatsvilje og utholdenhet, det er lykken. Vi skal ikke hevde at bygningen ble som den ble på lykke og fromme uten bruk av forstand, men, for n'te gang: Musea i Nord-Østerdalen trenger en dyktig handverker med faglig bakgrunn til å ta seg av vedlikehold og restaureringsarbeid, og ikke minst fungere som arbeidsleder for mer eller mindre tilfeldig engasjerte handverkere. Da vil arbeidet bli bedre og handverkerne vil lære viktige handverksknep.

Og så var det stallbygningen fra Kvikneskogen. Den har òg ligget noen år under plastduk i parken. Nå er den imidlertid på vei opp igjen, og reddet fra fortapelsen. Den skal utgjøre en svært viktig del av Tynsetgarden på museet, vestveggen i firkanttunet. Et par karer, betalt med spesialmidler fra MD, har gått igang, med friskt mot. Men de hadde antakelig følt seg på mindre gyngende grunn, om de hadde hatt en erfaren veileder med seg, en som kunne kunsten å lafte og arbeide med gamle teknikker. - Men det blir stall av stallen fra Kvikneskogen òg,

nå er den snart ferdig!

Også et tredje hus er under oppsetting i Museumsparken, stuebygningen fra Aumset på Auma, gitt av Gunnar I. Tronsmo. Huset er plassert i den nye "Gata" gjennom Parken, der vi skal ha hus med tilknytning til service og offentlig virksomhet. I Tronsmohuset skal det innredes butikk, slik det også var opprinnelig på Auma. Huset har allerede kommet under tak, og vi håper at arbeidet kan fortsette utover vinteren.

Det var i midten av august vi fikk den gledelige meldinga fra Miljøverndepartementet at Musea i Nord-Østerdalen/Tynset Bygdemuseum får kr. 167.000,- som skal gå til bygningsvern, bl.a. skulle stallbygningen fra Kvikneskogen nyte godt av midlene. Det måtte handles raskt, for forutsetningen var at pengene skulle brukes inneværende år. I begynnelsen av november kom nok en gledelig melding, vi kunne få mer penger og har nettopp nå mottatt kr. 70.000,- til. Nå var det bare én hake ved det hele: de fleste snekkere/handverkere i regionen, - og vel så det -, var i arbeid til langt opp over ørene, ihvertfall så lenge det var barmark og mulig å arbeide ute. Normalt kommer den første snøen i oktober på våre kanter, og atskillige kuldegrader omtrent samtidig. Det såg derfor ut som det var vanskelig å få tak i folk som kunne hjelpe til med å bruke de bevilgede penger på en fornuftig og tidsnok måte! Det har ordnet seg etterhvert, men det tok litt for lang tid før vi kom igang og årslutt nærmer seg raskt.

Det kan altså til og med være frustrerende at midler tilflyter institusjonen. For det gjør da det innimellom. Hver gang vi får noen kroner kommer samme hjertesukket: enn om det kunne bli penger til en handverker slik at kronene kunne forvaltes på

en bedre måte! Eller: enn om vi hadde hatt pengene på driftsbudsjettet slik at en kunne planlegge og prioritere arbeidsoppgavene! - På den måten kunne det bli faste arbeidsplasser, for vedlikehold/restaurering er en fast arbeidsoppgave ved et Museumssenter med over 100 hus og under stadig utvikling! Midlene kunne, med andre ord, brukes på en annen måte til mye større glede for alle parter!

Noe av hensikten med museumssamlingene våre er vel at de skal tjene som kunnskapsbank. Her skal publikum, lokalbefolkning så vel som langveisfarende, kunne hente informasjon om lokalkulturen i Nord-Østerdalsbygdene. Opplest og vedtatt er det òg at musea skal være solide grunnpilarer i det nye livsgrunnlaget vårt: turistnæringa. Kor som er, skal den kunnskapen vi vil formidle bli av det vederheftige slaget, må fagfolk få slippe til, folk som kan

utføre en jobb der resultatet er til å stole på.

Kulturvernet og Museumsregionens rolle

Vi vil påstå at Musea i Nord-Østerdalen spiller en viktig rolle i arbeidet med kulturvernet i regionen. Museet får utrolig mange henvendelser fra folk utover bygdene, og det er så menn gledelig. - Andre eiere av klenodier ligger lågere i terrenget, og da hender det at vi ikke klarer å la være å trenge oss på! Vi får igjen gripe til et par konkrete eksempler som illustrerer begge kategorier. Vi begynner med sistnevnte.

I Os kommune, eller i hele regionen for den del, er det ikke mange intakte 1800-talls gardstun igjen. Ett av dem er Ryen vestre i Narjordet, et velholdt, ryddig, vakkert gardsanlegg som er en fryd for øyet, - og ikke minst av uvurderlig miljømessig ver-

Ryen vestre, Narjordet, Os. Et sjeldent fint, intakt 1800-talls gardsanlegg. Det eldste huset er sommarstua helt til høgge. Den ble bygd i 1802. Foto: Amund Spangen (65096)

di for den vesle grenda og et fint supplement til det fredete anlegget på Odden, rett over elva. Det har vært et av våre hjertebarne i årevis. Sørveggen i firkanttunet består av sommerstue/eldhus, en vedskåle, et redskapshus og to stabbur. Sommerstua ble her på garden, som ellers i distriktet, brukt til utpå 1950-åra. Sia da har huset stått tomt og ubrukt, og har forfalt såpass at eieren en dag fant ut at det kanskje var greiest å rive det. Å koste på et hus titusen av kroner "bare" for at gardsanlegget skulle slippe å få et hull i tanngarden er kan hende for mye forlangt? Rivingsarbeidet begynte faktisk så smått! Huset, som er bygd i 1802 med innvendig "Malning bekostet af Peder Johnsen og Kari Mikkelsdatter Narjord Aar 1844" skulle bli til ved! Da klarte vi det ikke lenger. Vi banket på og tilbød assistanse, sjøl om vi verken hadde penger eller kapasitet. Et par måneder senere er restaureringsarbeidet ihvertfall på planleggingsstadiet. Museet har hjulpet til med å etablere de rette kontakter, skrive søknader om midler, og skaffe til veie dokumentasjon og uttalelser som kan legges ved. Men igjen føler museet sterkt behovet for å kunne tilby assistanse fra en handverker når sjølve restaureringsarbeidet skal settes i gang. Dessuten er det heller ikke bevilget midler til å drive slik oppsøkende og annen vegledning overfor huseiere og andre, det går derfor på bekostning av andre oppgaver.

Ganske ofte er det uomtvistelig viktig at museet fungerer som lokal vaktbikkje. Vi som jobber ved museet har arbeidet mye med kulturminneregistreringer i distriktet i de senere åra, og med byggeskikken spesielt, og vi har derfor god lokalkunnskap og god oversikt over bebyggelsen i distriktet, - er til og med blitt glad i den! Men det er grenser for hva én

fast ansatt kan nå over i et stort distrikt. Vi forsøker riktignok å sørge for at prosjektene blir slik at en kan slå opptil flere fluer i samme smekken. Men allikevel! I mange år har vi brukt svært mye tid til å huke tak i midler i stedet for å bruke tida til konkret museumsarbeid. Enn om vi kunne få muligheten til å langtidsplanlegge arbeidet, prioritere oppgaver, bli flinkere og mer rasjonelle!

Vi vil altså gjerne prøve å illustrere museet si rolle i kulturvernarbeidet i regionen. Vi har med ovenstående eksempel eksemplifisert vaktbikkjerolla. Men museet får ofte henvendelser fra folk som trenger råd og hjelp, - støtte fra faglig hold når de er i villrede om hva som bør gjøres. "Gudskjelov, at du sier det, vi hadde nesten blitt enige om å rive". Det er ikke så mye som skal til for å få folk på trua mange ganger. Men, som kjent, spørsmåla er mange, - og noen ganger vanskelige å besvare. Er dette noe å ta vare på? Hva bør gjøres? Hvordan? Kan det skaffes midler? Handverkere? Vi er problemløserer så langt vi makter! - Men hjertesukkene er stadig tilbakevendende: hadde vi hatt..., hadde vi kunnet... Vi kunne kanskje trekke fram Vingelen i Tolga kommune. I et par år har det foregått interessante ting i forbindelse med det omfattende kulturlandskapsprosjektet, Vingelen Næringsselskap har fått penger til disposisjon, og har kunnet tilby Musea i Nord-Østerdalen noen oppdrag - mot betaling. Regner det på presten, drypper det på klokkeren, er det noe som heter. Regner gjør det faktisk fortsatt i Vingelen: for noen måneder sia åpnet Miljøverndepartementet pengesekken og begavet Vingelen med kr. 465.000,-, - som skal gå til bygningsvern, og er ment som et sysselsettingstiltak. Beløpet, - som for øvrig er omtrent tilsvarende det Riks-

Nyhusa i Vingelen, Tolga, et av mange verdifulle gardsanlegg i bygda. Bebyggelsen er under restaurering og blir tatt vare på. Det eldste huset er sommerstua helt, midt på bildet, med 1671 skåret inn i mønsåsen. Fjøset i bakgrunnen er nå ferdigrestaurert, se fotoserie s. 73. Foto: Amund Spangen (62649)

antikvaren disponerer årlig til samme formål i hele Hedmark fylke -, må være brukt innen utgangen av året, - dvs. før det blir vinter, og det er ikke lenge til i denne sammenheng.

Det er en uhyre verdifull bygningsmasse det dreier seg om. Museet har trått til som faginstans, og på en rask befarung for noen dager sia var vi eksempel-

vis innom tre østerdalsstuer bygd før 1670, - og det finns fler! I bygda står det utallige uerstattelige hus og anlegg som må behandles med den varmeste omtanke og største forsiktighet.

Også her var det vanskelig å skaffe erfarne og interesserte restaureringsnekkere og -handverkere. Av den sorten fantes det ingen arbeidsledige i Ving-

*1600-talls østerdalsstue på Sumundsjordet i Vingelen, Tolga. Gammel, men ikke mett av dage.
Foto: Amund Spangen. (62561)*

elen, men etter hvert var det mulig å skaffe fra andre bygder. Så nå er det 7 handverkere og 2 arbeidsledere i sving, og et omfattende arbeid er gjort. I samarbeid med Arbeidskontoret er det også satt igang et AMO-kurs, Arbeidsmarkedsopplæring- i restaurering, slik at kunnskapene og ferdighetene kan styrkes. På denne måten legges det

grunnlag for sikre arbeidsplasser i framtida. Hadde Musea i Nord-Østerdalen hadde hatt en handverker som kunne ha vært arbeidsleder, ville arbeidet ha kommet i gang på et langt tidligere tidspunkt. Denne høsten var vi imidlertid svært heldig fordi vintren fremdeles lar vente på seg.